

РОЗДІЛ III

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА, ДЕМОГРАФІЯ ТА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА

УДК 314/316(477.87)(045)

DOI:10.31339/2313-8114-2019-2(12)-91-99

*Гаранко Євеліна Василівна,
аспірант кафедри менеджменту та управління економічними процесами,
Мукачівський державний університет*

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МАЛИХ МІСТ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ОЦІНКА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ

Важливість дослідження демовідтворювальних процесів на локально-факторному рівні в умовах децентралізації обумовлена дією цілої сукупності чинників ендо- та екзогенного характеру, основними з яких є поглиблення демографічної кризи й посилення депопуляційних процесів в Україні та переважній більшості регіонів, висока смертність населення в працездатному віці, посилення тенденції старіння населення, масштабна трудова міграція економічно активного населення країни. Мета статті полягає в аналізі основних тенденцій розвитку соціально-демографічного потенціалу малих міських поселень Закарпатської області. У статті здійснено системний аналіз чинників, які прямо чи опосередковано впливають на динаміку демовідтворювальних процесів населення малих міст та селищ міського типу регіону. До них відносяться: етнічна структура населення, посилення процесів урбанізації, інтенсивна трудова міграція, глибока диференціація рівня розвитку виробничої та соціальної інфраструктури між міськими і сільськими поселеннями, диференціація щільності населення в просторовому зрізі. З урахуванням їх дії здійснено аналіз чисельності міського населення, досліджено динаміку його природного приросту. За динамікою протікання демографічних процесів здійснено типологію малих міст із виділенням трьох груп. Проведено аналіз статеві-вікової структури міського населення та з'ясовано основні чинники, які детермінують процеси старіння міського населення. Важливе місце відведено дослідженню демографічних змін, що відбуваються в розрізі окремих вікових груп населення. Виявлено зміни основних пропорцій між чисельністю населення й часткою ювенальної та геронтологічної груп. На основі аналізу основних тенденцій розвитку демографічного потенціалу малих міст здійснено їх ранжування. Прикладне значення дослідження полягає в тому, що на основі проведеного ранжування стає можливою розробка та реалізація стратегії розвитку кожного міського поселення області.

Ключові слова: малі міста, демографічний розвиток, депопуляція, регулювання, ранжування, стратегія.

ВСТУП

Постановка проблеми. Аналіз законодавчих актів, які регулюють процеси життєдіяльності міських поселень в Україні, вказує, що основною критеріальною ознакою їх віднесення до певного типу є чисельність населення. Звідси стає очевидним те, що людський чинник виступає головним містоформуючим детермінантом процесів життєдіяльності міст, включаючи й малі міста. Саме ця обставина активізувала дослідження, які закладають наукову основу для обґрунтування й удосконалення системи заходів демографічної політики, піднімають на новий рівень науку про народонаселення, надаючи їй прикладну спрямованість.

Аналіз останніх публікацій. Завдяки науковим напрацюванням М. Долішнього, С. Злупка, С. Бандура,

В. Куценко, Е. Лібанової, В. Мікловди, М. Мельник, С. Пирожкова, С. Писаренко, М. Пітюлича, У. Садової, Л. Семів, Л. Шевчук відбулося суттєве збагачення знань про демографічну науку, поглиблено й розвинуто понятійно-категоріальний апарат науки про народонаселення, відбулося зміщення вектору наукових досліджень від аналізу кількісних до якісних характеристик населення. Значного імпульсу отримали дослідження соціально-демографічного розвитку на регіональному рівні господарювання. Прикладом цього є новаторська колективна монографія вчених Львівського Інституту регіональних досліджень «Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку. Соціально-демографічний потенціал», у якій із позиції системного підходу висвітлено сучасні теоретичні та методологічні проблеми розвитку соціально – демографічного

потенціалу Карпатського регіону [2, с. 7]. Зазначаючи позитивні здобутки у сфері знань про науку народонаселення, слід відмітити про наявність значного обсягу невирішених проблем, розв'язання яких ускладнюється відсутністю якісного теоретико-методологічного та методичного забезпечення дослідження розвитку населення на локально-просторовому рівні, де безпосередньо відбуваються процеси демовідтворення населення.

Мета статті (постановка задачі) полягає в аналізі основних тенденцій розвитку соціально-демографічного потенціалу малих міських поселень Закарпатської області.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Важливість дослідження демовідтворювальних процесів на локально-факторному рівні в нинішніх умовах обумовлена дією цілої сукупності чинників загального характеру, а саме:

- поглиблення демографічної кризи в країні та її регіонах;
- наростання депопуляційних процесів;
- поступова втрата традицій середньодітності;
- інтенсифікація трудової міграції, ядро якої становить найбільш продуктивна частина економічно активного населення;
- вимушена міграція населення із зони бойових дій Луганської та Донецької областей;
- висока смертність населення в працездатному віці;
- посилення тенденцій старіння населення;
- висока частка населення продуктивного віку, що належить до категорії бідних.

Дія вище зазначених чинників підсилюється специфічними для кожного регіону чинниками, які прямо чи опосередковано впливають на динаміку демовідтворювальних процесів. У Закарпатській області до них відноситься:

- етнічна структура населення з характерними для кожного етносу сімейними цінностями;
- висока частка населення, включеного в орбіту трудової міграції;
- посилення процесів урбанізації;
- висока частка сільського населення з властивою для нього налаштованістю на сімейні цінності та дітородних настанов;
- глибока диференціація рівня розвитку соціальної інфраструктури між містами та сільськими поселеннями (наявність дитячих будинків сімейного типу, дошкільних закладів, профілакторіїв, дитячих оздоровчих закладів);
- диференціація щільності населення в розрізі природно-екологічних зон регіону.

У сукупності, дія відмічених чинників здійснює суттєвий вплив на процеси народонаселення в Закарпатській області, в тому числі і малих містах регіону, які є об'єктом демографічного аналізу даного дослідження.

Чисельність населення малих міст, як і області загалом, традиційно формується за рахунок природного приросту (скорочення), що характеризується співвідношенням народжених над померлими або навпаки. Похідним від цього індикатора є показник життєвості населення, який показує скільки народжень припадає в середньому на кожні 1000 померлих, що характеризує динаміку відтворювальних процесів населення.

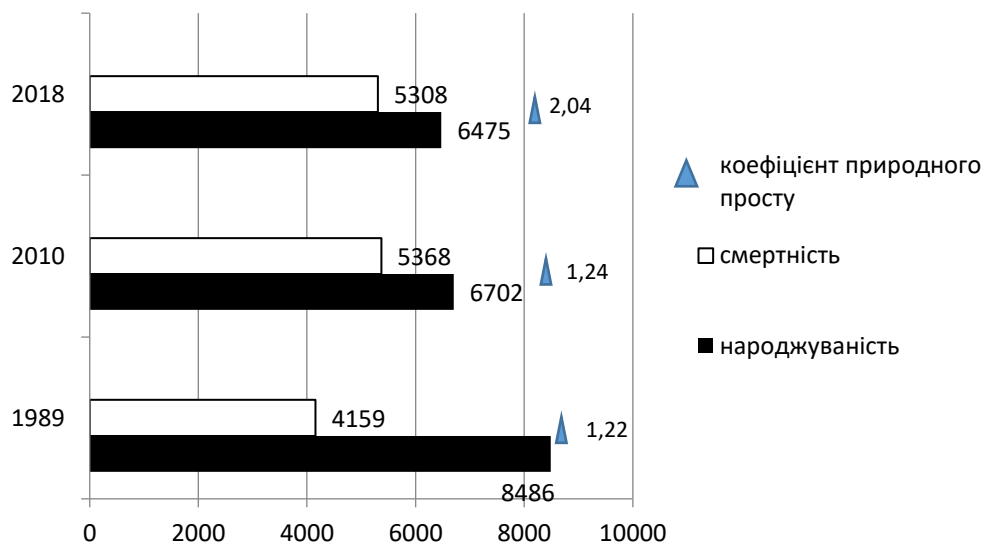

Рис. 1. Динаміка народжуваності, смертності та природного приросту, скорочення (-) населення малих міських поселень Закарпатської області в 1989-2018 рр., тис. осіб [1, 4, 6]

Дані, наведені на рис. 1, засвідчують наявність суперечливих процесів у демографічному розвитку міського населення області. На тлі в цілому сприятливих тенденцій відтворення міського населення, прослідковується тенденція до скорочення

народжуваності та ріст смертності. Так, наприклад, природний приріст міського населення в 1989 році склав 204,0%, то в 2010 році – 124,9%, а в 2018 році – 122,0%.

Уповільнення природного приросту міського

населення пояснюється демографічним спадом, який уперше з часу утворення області був зафіксований у період із 1999 до 2006 року. Скорочення природного руху відбулося за рахунок скорочення природного приросту населення малих міст області.

Аналіз відмінностей у режимах відтворення міського населення разом із тенденціями розподілу природного приросту населення свідчить про непридатність уніфікованих рецептів у формуванні стратегії і тактики реалізації демографічної політики та необхідність забезпечення адресного підходу, що враховує ендо- та екзогенні чинники розвитку населення кожного міського поселення, його сімейні цінності, дітородні настанови, показники шлюбності, схильність до мобільності, ментальність, історичні традиції, етнічну компонентну структури населення,

його професійно-кваліфікований, інформаційно-культурний рівень тощо. Зроблений висновок стає ще очевиднішим, якщо проаналізувати динаміку чисельності населення в розрізі кожного міського поселення області, статеву-вікову структуру, розподіл населення за окремими віковими групами співвідношення між економічно активним населенням та особами старшими працездатного віку. Саме ці проблеми є предметом дослідження в наступній частині роботи.

Характеризуючи малі міста як територіальну демовідтворювальну систему, вкрай важливе значення має аналіз динаміки чисельності населення, яке вчені-демографи «розглядають не тільки як фактор успішного функціонування будь-якої держави, але і його результат» [3, с. 16].

Таблиця 1

Чисельність наявного населення в малих містах та селищах міського типу Закарпатської області у 1979-2018 рр., осіб [1, с. 18; 4, с. 15; 6]

Райони малих міст	1979 р.	1989 р.	2018 р.	2018 р. в % до		Чисельність населення малих міст у % до всього населення (осіб)
				1979 р.	1989 р.	
По малих містах області	273931	313445	265194	96,8	84,6	21,1
Берегівський*	31118	33072	23926	76,9	72,4	31,9
Великобerezнянський	5894	7113	7523	127,6	105,8	35,3
Виноградівський	32722	36811	38593	116,5	103,5	31,7
Воловецький	8350	10987	6295	75,4	57,7	38,6
Іршавський	21744	25442	9201	42,3	36,2	9,2
Міжгірський	15011	16857	9596	63,9	56,9	20,0
Мукачівський	6726	11921	11219	166,8	94,1	11,1
Перечинський	10008	10785	10884	108,8	100,9	29,2
Рахівський	36684	38908	35498	96,8	91,2	26,0
Свалявський	18916	21960	17181	90,8	78,3	31,5
Тячівський	40692	47363	45417	110,6	95,0	25,7
Ужгородський*	11141	13079	13070	117,3	99,9	18,6
Хустський*	34925	39237	36791	105,4	93,8	38,4

*включаючи м. Берегове *включаючи м. Чоп *включаючи м. Хуст

Станом на 1.01.2019 року в малих містах та селищах міського типу Закарпатської області проживало 21,1% населення, з них у містах обласного підпорядкування – 4,9, районного підпорядкування – 6,6, селищах міського типу – 9,6% від загальної чисельності наявного населення регіону. Наведене вказує на те, що Закарпаття є найменш урбанізована область України, оскільки 62,9 % населення – це сільські жителі.

Аналіз соціально демографічної ситуації майже за сорокарічний період, відображений у табл. 1, вказує на наявність значних деформацій у розвитку народонаселення малих міських поселень області, найважливішими з яких є уповільнення динаміки, зростання чисельності населення, а в окремих містах та селищах – наростання процесів депопуляції населення та обезлюднення територій, розбалансованість статеву-вікової структури, зниження народжуваності та природного приросту населення, посилення тенденції до невеликої за середнім чисельним складом сім'ї.

За динамікою чисельності наявного населення малі міста та селища області можна звести до трьох

груп. Першу групу формують 15 малих міст та селищ міського типу зі стабільним приростом населення (сmt. Великий Березний, Батєво, Великий Бичків, Кобилицька Поляна, Ясіня, Королево, Буштино, Дубове, Солотвино, Тересва, Уст-Чорна, Чинадієво, Середнє, Вишково та Міжгір'я). Серед міст обласного підпорядкування до першої групи зі стабільним приростом населення відносяться міста Чоп та Хуст. У складі міст районного підпорядкування збільшення чисельності населення має місце в Іршаві, Рахові, Виноградіві.

Другу групу формують міста та селища, де чітко простежується тенденція до скорочення приросту населення, тобто депопуляція. Сюди належать міста Берегове, Перечин, Свалява, а також селища Воловець, Жденієво, Кольчино. І, на кінець, третю, найменш чисельну групу складає м. Тячів, зі стабільною чисельністю населення. Однак, якщо проаналізувати демографічний розвиток міського населення за період 1989р.-2018р., то ситуація суттєво ускладнилася. Так, наприклад, із 15 малих міських поселень області віднесених до першої групи із сприятливою

демографічною ситуацією, за 1989-2018 рр. приріст населення зафіксовано лише в 5. У той же час друга група, до якої відносяться малі міста, що характеризуються тенденцією до зменшення чисельності населення, за цей період часу збільшилася із 6 міських поселень до 15. І, на кінець, третю групу із стабільною чисельністю міського населення складають всього три міські поселення.

Аналіз динаміки чисельності наявного населення за адміністративно-територіальним поділом, наведений на рис. 2, вказує, що найбільш високими темпами за аналізований період зростала чисельність

населення малих міст районного підпорядкування – 127%. Чисельність населення малих міст обласного підпорядкування за цей період суттєво не змінилася, однак, починаючи з 1989 року, намітилася тенденція до зменшення чисельності населення, яке проживає в містах обласного підпорядкування. Особливо відчутним є зменшення чисельності населення в м. Берегово, де за період із 1979 р. по 2018 р. зменшилося на 16 %, а за 1989-2018 роки – на 22,1%, в основі чого лежать дві головні причини – уповільнення темпів природного приросту населення та міграція угорського населення на історичну батьківщину.

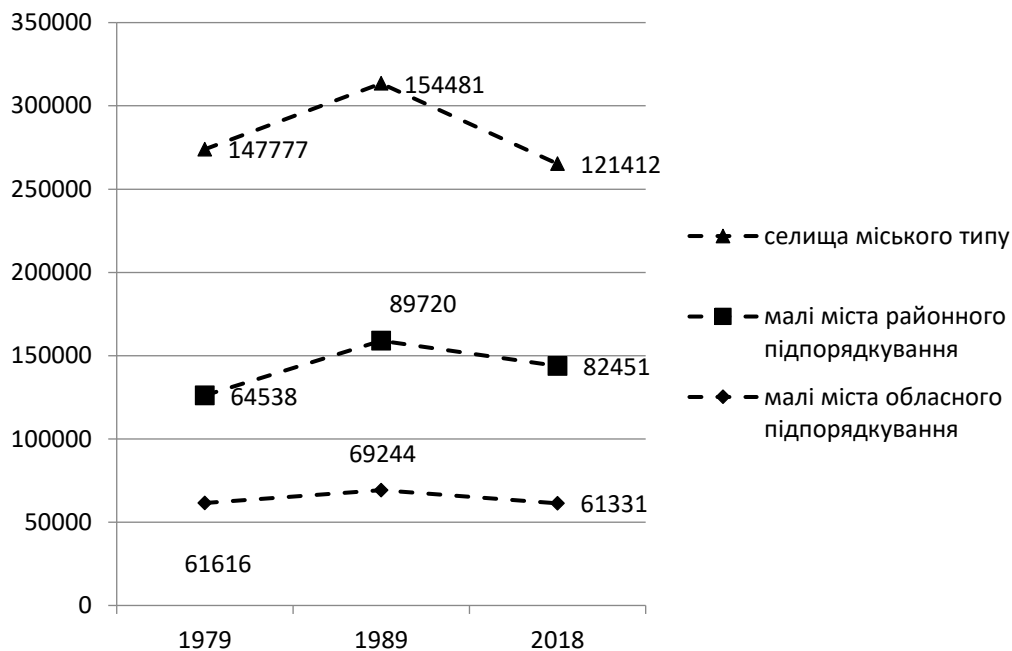

Рис. 2. Динаміка чисельності наявного населення за адміністративно-територіальним поділом малих міст та селищ Закарпатської області в 1979-2018 роках, осіб [1, с. 18; 4, с. 15; 6]

Із даних, наведених на рисунку 2, видно, що найбільш складною є ситуація в сфері народонаселення в селищах міського типу. Якщо за період із 1979 по 1989 рік мав місце ріст населення, то починаючи з 1989 року по наш час, посилюється тенденція до скорочення природного приросту населення.

Комплексна оцінка стану демографічного розвитку вимагає аналізу статеві-вікової структури населення малих міст. Важливість її дослідження зумовлено тим, що:

- структура населення за статтю і віком суттєво впливає на природний та міграційний рух населення;
- зміна основних пропорцій вікових груп населення супроводжується зростанням демографічного навантаження на економічно активне населення;
- збільшення чисельності осіб похилого віку в умовах відсутності ефективних компенсаційних механізмів призводить до масштабної бідності;
- зростання навантаження на місцеві бюджети пов'язані з соціальним забезпеченням осіб, старшими працездатного віку (табл. 2).

Наведені в табл. 2 дані, що стосуються розподілу населення малих міст Закарпатської області майже за сорокарічний період, вказують на поглиблення асиметрії, тобто дисбалансу у співвідношенні чоловічого й жіночого населення. Так, наприклад, у 2018 році кількість чоловіків зменшилася на 5,3% порівняно з 1979 роком та 21,6% – з 1989 роком. Наслідком зміни статеві структури є зменшення кількості чоловіків у розрахунку на 1000 жінок. У загальній кількості постійного населення малих міст регіону станом на 01.01.2019 року чисельність жінок склала 52,4%, чоловіків 47,6%. Перевага чисельності жінок над чоловіками спостерігається у всіх містах, що мають статус малих. В основі порушення оптимальних пропорцій між кількістю жінок та чоловіків лежить ряд чинників, основними із яких є: вища смертність чоловіків порівняно з жінками, відмінності в середній тривалості життя та інтенсивна трудова міграція, ядро якої складає чоловіче населення. Зроблений висновок підтверджується моніторингом трудових мігрантів області, який показав, що 27%% працездатних чоловіків у віці 15-70 років є трудовими мігрантами, серед жінок цей показник склав 10% [5, с. 81].

Таблиця 2

Динаміка статеві структури населення малих міст Закарпатської області в 1979-2018 рр., осіб [1, с. 18; 4, с. 15; 6]

Райони	міське населення, обидві статі						Коефіцієнт статевої структури населення
	Чоловіки			Жінки			
	1979	1989	2018	1979	1989	2018	
По малих містах області	131645	151999	125009	142286	161446	137863	0,91
Берегівський*	14622	15443	12405	16496	17629	14275	0,87
Великобerezнянський	2937	3565	3479	2957	3548	3768	0,92
Виноградівський	15720	17854	18169	17002	18957	19942	0,91
Воловецький	3925	5471	2853	4425	5426	3304	0,86
Іршавський	10599	12422	4430	11145	13020	4825	0,92
Міжгірський	7356	8333	4527	7655	8524	4886	0,93
Мукачівський	3275	5779	5333	3451	6142	5959	0,89
Перечинський	4995	5417	3186	5013	5368	3504	0,91
Рахівський	17490	18480	17610	19194	20428	19000	0,93
Свалявський	9268	10540	7941	9648	11420	8933	0,89
Тячівський	19683	23468	21697	21009	23895	23379	0,93
Ужгородський*	5319	6417	6150	5822	6662	6806	0,90
Хустський*	16456	18810	17129	18469	20427	19282	0,89

*включаючи Берегово.

*включаючи Чоп.

*включаючи Хуст.

Ефективність демографічних процесів кожної таксономічної одиниці, включаючи малі міста, детермінована не тільки статеві, але й віковою структурою населення. Важливість моніторингу вікової структури населення полягає в тому, що на його основі стає можливим відстежувати динаміку та

розподіл населення за окремими віковими групами, в різних часових лагах і на цій основі вживати превентивні заходи, пов'язані з визначенням пріоритетів у демографічному розвитку на середню й довгострокову перспективу, окреслити коло завдань та сформувати механізми їх реалізації (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка вікової структури населення малих міст у розрізі районів Закарпатської області у 1989-2018 рр. [1, 4, 6]

Райони	Розподіл населення за окремими віковими групами											
	молодше працездатного віку (0 - 14 років)				в працездатному віці (15 - 64 роки)				старше працездатного віку (65 і старшому)			
	1989		2018		1989		2018		1989		2018	
	кіль- кість осіб	у % до підсум- ку	кіль- кість осіб	у % до підсум- ку	кіль- кість осіб	у % до підсум- ку	кіль- кість осіб	у % до підсум- ку	кіль- кість осіб	у % до підсум- ку	кіль- кість осіб	у % до підсум- ку
Берегівський*	7421	23,0	5329	20,0	22031	68,0	18506	69,4	2725	8,5	3217	12,0
Великобerezнянський	1907	27,6	1751	24,1	4602	66,5	4782	66,0	411	5,9	714	9,9
Виноградівський	9859	27,3	8367	22,0	23985	66,4	25849	67,8	2294	6,3	3895	10,2
Воловецький	2977	28,3	1346	21,5	6872	65,3	4219	67,4	679	6,4	692	11,1
Іршавський	7418	29,7	1840	19,9	16023	64,1	6277	67,8	1561	6,2	1138	12,3
Міжгірський	4769	28,6	2157	22,9	11032	66,3	6191	65,8	851	5,1	1065	11,3
Мукачівський	3272	27,5	2272	20,1	7848	65,9	7699	68,2	776	6,5	1321	11,7
Перечинський	2636	23,9	1255	18,8	7542	68,5	4525	67,3	838	7,6	910	13,6
Рахівський	11136	29,1	8213	22,4	24214	63,4	24766	67,6	2865	7,5	3631	9,9
Свалявський	5788	27,6	3692	21,9	14021	67,0	11262	66,7	1127	5,4	1920	11,4
Тячівський	12710	27,5	8968	19,9	30437	65,8	31250	69,3	3091	6,7	4849	10,8
Ужгородський*	3234	25,3	2747	21,2	8737	68,3	9122	70,4	806	6,3	1087	8,4
Хустський*	9857	25,6	7740	21,3	26029	67,5	24631	67,7	2674	6,9	4040	11,1

*включаючи Берегово.

*включаючи Чоп.

*включаючи Хуст.

Наведені дані в табл. 3, що відображають динаміку вікової структури населення малих міст Закарпатської області, подано з урахуванням упровадження пенсійної реформи в Україні та зумовленими змінами в методології статистичної звітності.

Згідно з методологією, яка використовується

сьогодні органами державної служби статистики, вікові категорії населення представлені трьома групами: 1) особи, віком 0-14 років; 2) особи, віком 15-64 років; 3) особи, віком 65 років і старші. Запроваджені зміни змінили чисельність різних вікових груп населення (табл. 4).

Таблиця 4

Розподіл населення малих міст Закарпатської області за окремими віковими групами в 1989-2018 рр. [1, с. 18; 4, с. 15; 6]

З загальної чисельності населення	1989 р.		2018 р.		2018 р. у % до 1989 р.
	кількість осіб	в % до підсумку	кількість осіб	в % до підсумку	
Молодші працездатного віку (особи у віці 0-14 років)	82984	26,5	55677	21,0	67,1
В працездатному віці (особи у віці 15-64 роки)	209765	66,9	181048	68,3	86,3
Старші працездатного віку(особи у віці 65 і старшому)	20698	6,6	28469	10,7	137,5

Аналіз населення малих міст області за окремими віковими категоріями (табл. 4) показує на зменшення чисельності населення у всіх вікових групах. Однак найвагомішими вони є в першій і третій віковій групі. За аналізований період чисельність населення, молодшого працездатного віку (0-14 років), зменшилася у всіх малих містах області (-32,9%), що в основному пояснюється уповільненням природного приросту населення, яке в перспективі створить негативний мультиплікаційний ефект у другій віковій групі та збільшення осіб, старші працездатного віку. Частка осіб, молодших працездатного віку, в загальній чисельності населення скоротилася з 26,5% у 1989 році до 21% у 2018 році. Особливо відчутними є скорочення дитячого населення в малих містах Воловецького, Перечинського та Тячівського районів. Наслідком цього процесу в перспективі стане зменшення чисельності населення в працездатному віці та збільшення осіб похилого віку. Зміна основних пропорцій між чисельністю населення й часткою ювенальної та геронтологічної групи в цих районах спричинить збільшення демографічного навантаження на населення працездатного віку і в цілому призведе до його старіння, а відповідно зростання витрат пов'язаних з пенсійним забезпеченням по старості.

Цілком очевидно, що подальше старіння населення призведе до підвищення демографічного навантаження на працююче населення, що не є раціональним з економічної точки зору, оскільки це об'єктивно зумовить зростання соціальних виплат на їх утримання – пенсійне забезпечення, дотації, субвенції, надання різної допомоги, прискореного розвитку геріатрії, медичне забезпечення, посилить дефіцит робочої сили.

Отже, проведений аналіз демографічного розвитку населення малих міст Закарпатської області на основі кількісних показників дозволяє визначити демографічний потенціал малих міст за ключовими параметрами – чисельністю наявного населення, динамікою природного приросту та статеві-віковою

структурою населення.

Прикладне значення визначення демографічного потенціалу полягає в тому, що на його основі стає можливим здійснити ранжування малих міських поселень, що може слугувати науковим підґрунтям для розробки і реалізації стратегії демографічного розвитку населення кожного малого міста (табл. 5).

Ранг кожного міського населення пропонується здійснювати за формулою:

$$P_0 = \sum P_i$$

де P_0 – сумарний ранг малих міст району за показниками демографічного розвитку;

P_i – ранг малих міст за i -им показником.

Чим P_0 є нижчим, тим ранг малих міст району є кращим.

Проведене ранжування дозволяє виділити в структурі малих міських поселень регіону 4 групи. Першу групу з високим природним приростом населення, що значно перевищує середні обласні показники, складають малі міста в трьох районах (Ужгородський, Великоберезнянський та Виноградівський). До другої групи відносяться малі міста 6 районів області (Рахівський, Свалявський, Тячівський, Хустський, Перечинський та Міжгірський) зі сприятливою демографічною ситуацією та позитивною динамікою природного приросту населення. Третя група, що включає малі міста трьох районів (Берегівський, Іршавський, Мукачівський), характеризується уповільненням динаміки природного руху населення та проявами деформації його вікової структури. І на кінець, до четвертої групи відноситься смт. Воловець, де має місце депопуляція населення тобто скорочення чисельності населення на ґрунті зростання осіб, старших працездатного віку.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проведений аналіз демографічного розвитку населення малих міських поселень Закарпатської

області на основі ключових показників, які зробити ряд важливих висновків. характеризують процеси народонаселення, дозволяє

Таблиця 5

Ранжування малих міст в розрізі районів Закарпатської області за основними показниками демографічного розвитку за 1989-2018 рр.

Райони	Коефіцієнт зміни чисельності населення (2018 р. до 1989 р.)		Коефіцієнт природного приросту (скорочення) населення у 2018р.		Вікова структура населення						Сума складових рангів	Загальний ранг
					молодь (0-14 р.)		населення в працездатному віці (15 - 64 роки)		старше працездатного віку (65 і старше)			
	%	ранг	на 1000 осіб наявного населення	ранг	%	ранг	%	ранг	%	ранг		
Берегівський*	72,4	10	2,3	11	20,0	10	69,4	2	12,0	9	42	9
Великобerezнянський	105,8	1	10,9	2	24,1	1	66,0	10	9,9	2	16	2
Виноградівський	103,5	2	4,1	5	22,0	4	67,8	5	10,2	3	19	3
Воловецький	57,7	11	- 1,3	13	21,5	6	67,4	8	11,1	6	44	10
Іршавський	36,2	13	4,0	6	19,9	11	67,8	5	12,0	10	45	11
Міжгірський	56,9	12	3,4	7	22,9	2	65,8	11	11,0	5	37	7
Мукачівський	94,1	6	2,2	12	20,1	9	68,2	4	11,3	7	38	8
Перечинський	100,9	3	4,4	4	18,8	12	67,3	9	11,7	8	36	6
Рахівський	91,2	8	5,9	3	22,4	3	67,6	7	13,6	11	32	4
Свалявський	78,3	9	2,7	8	21,9	5	66,7	9	9,9	2	33	5
Тячівський	95,0	5	2,5	10	19,9	11	69,3	3	10,8	4	33	5
Ужгородський *	99,9	4	16,2	1	21,2	8	70,4	1	8,4	1	15	1
Хустський*	93,8	7	2,8	8	21,3	7	67,7	6	11,1	5	33	5

*включаючи Берегове.

*включаючи Чоп.

*включаючи Хуст.

Населення малих міст регіону є основним джерелом відтворення населення внаслідок чого область має певні переваги деморозвитку порівняно з переважною більшістю областей України, для яких характерною є депопуляція населення. Разом із тим, аналіз руху та природного приросту населення малих міст регіону вказує на уповільнення динаміки зростання чисельності населення внаслідок зміни демографічних пропорцій і максимальне зближення коефіцієнтів народжуваності та смертності, а відтак, прямування до нульового приросту населення, що з усією гостротою поставить проблему значного поліпшення якісних характеристик міського населення і перспективи раціонального використання його соціально-трудового потенціалу. Значні загрози детерміновані деформацією статеві-вікової структури,

наслідком чого є процес старіння населення та скорочення частки осіб, молодших працездатного віку, що в недалекій перспективі негативно вплине на ситуацію на ринку праці та необхідність збільшення ресурсів на утримання осіб непрацездатного віку.

Зазначене вимагає внесення серйозних коректив у розробку стратегії демографічного розвитку населення кожного малого міста, яке в умовах децентралізації повинна базуватися на визнанні як демографічних цілей, так і економічних, соціальних та екологічних цілей вищого порядку. По суті, мова йде про вибір моделі розвитку об'єднаних територіальних громад, яке забезпечує вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем у тісній ув'язці з демовідтворювальними процесами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закарпаття в демографічному вимірі у 2018 році: статистичний збірник. – Ужгород, 2019. – 87 с.
2. Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку: монографія у 8 томах / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. В.С. Кравців. – Львів, 2013. – Том 2. Соціально-демографічний потенціал / відп. ред. У. Я. Садова. – 2013. – 456 с.
3. Концептуальні підходи до просторового розвитку гірських районів Львівщини [Текст]: наук. вид. / М. М. Габрель, А. В. Гоблик, В. В. Демченко; НАН України, Ін-т регіон. дослідж. – Л.: [б. в.], 2009. – 104 с.
4. Населення Закарпатської області. За даними Всесоюзного перепису населення 1989 року : статистичний збірник. – Ужгород, 1990. – 179 с.
5. Регулювання трудовіміграційних процесів в транскордонному регіоні: монографія / за заг. ред. д.е.н.,

проф. Пітюлича М. І.; [М. І. Пітюлич, В. В. Гоблик, Т. Д. Щербан та ін.]. – Мукачево: Вид-во МДУ, 2015. – 150 с.

6. Чисельність населення області по містах, селищах та сільських населених пунктах. За даними всесоюзного перепису населення 1989 року. – Ужгород, 1990. – 48 с.

REFERENCES

1. Zakarpattia v demohrafichnomu vymiri u 2018 rotsi [Transcarpathia in the demographic dimension in 2018]. 2019. Uzhgorod [in Ukrainian].
2. Kravtsiv, V. S.(Ed.). (2013). Karpats'kyi rehion: aktual'ni problemy ta perspektyvy rozvytku [Carpathian region: current problems and prospects]. Volume 2. Lviv [in Ukrainian].
3. Habrel', M. M., Hoblyk, A. V., Demchenko, V. V. (2009). Kontseptual'ni pidkhody do prostorovoho rozvytku hirs'kykh rayoniv L'vivshchyny [Conceptual approaches to the spatial development of mountainous Lviv regions]. Lviv [in Ukrainian].
4. Naselennya Zakarpats'koyi oblasti. Za danymy Vsesoyuznoho perepysu naselennya 1989 roku [Population of Transcarpathian region. According to the All-Union Census of 1989].(1990). Uzhgorod [in Ukrainian].
5. Pityulych, M. I. (Ed.). (2015). Rehulyuvannya trudemigratsiynykh protsesiv u transkordonnomu rehioni [Regulation of labor migration processes in the cross-border region]. Mukachevo: Publishing house of MSU [in Ukrainian].
6. Chysel'nist' naselennya oblasti po mistakh, selyshchakh ta sil's'kykh naselenykh punktakh. Za danymy vsesoyuznoho perepysu naselennya 1989 roku. [Numerosity of population in cities, towns and rural settlements. According to the All-Union Census of 1989]. (1990). Uzhgorod [in Ukrainian].

Гарпко Эвелина Васильевна. СОЦИАЛЬНО-ДЕМОГРАФИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ МАЛЫХ ГОРОДОВ ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ: ОЦЕНКА ТЕНДЕНЦИЙ РАЗВИТИЯ

Важность исследования демографически воспроизводимых процессов на локально факторном уровне в условиях децентрализации обусловлена действием целой совокупности факторов эндо- и экзогенного характера, основными из которых являются углубление демографического кризиса и усиления депопуляционных процессов в Украине и большинстве регионов, высокая смертность населения в трудоспособном возрасте, усиление тенденции старения населения, масштабная трудовая миграция экономически активного населения страны. Цель статьи заключается в анализе основных тенденций развития социально-демографического потенциала малых городских поселений Закарпатской области. В статье осуществлен системный анализ факторов, которые прямо или косвенно влияют на динамику демографически воспроизводимых процессов населения малых городов и поселков городского типа региона. К ним относятся: этническая структура населения, усиления процессов урбанизации, интенсивная трудовая миграция, глубокая дифференциация уровня развития производственной и социальной инфраструктуры между городскими и сельскими поселениями, дифференциация плотности населения в пространственном срезе. С учетом их действия осуществлен анализ численности городского населения, исследована динамика естественного прироста населения. По динамике протекания демографических процессов осуществлено типологию малых городов с выделением трех групп. Проведен анализ половозрастной структуры городского населения и выяснены основные факторы, которые детерминируют процессы старения городского населения. Важное место отведено исследованию демографических изменений, которые происходят в разрезе отдельных возрастных групп населения. Выявлены изменения основных пропорций между численностью населения и долей ювенальной и геронтологической групп. На основе анализа основных тенденций развития демографического потенциала малых городов осуществлено их ранжирование. Прикладное значение проведенного исследования заключается в том, что на основе проведенного ранжирования становится возможной разработка и реализация стратегии развития каждого городского поселения области.

Ключевые слова: малые города, демографическое развитие, депопуляция, регулирования, ранжирование, стратегия.

Harapko Evelina V. SOCIAL AND DEMOGRAPHIC POTENTIAL OF SMALL TOWNS OF THE TRANSCARPATHIAN REGION: EVALUATION OF DEVELOPMENT TRENDS

The importance of studying demographically reproducible processes at a local- factor level in decentralization is due to the action of a whole set of factors of endo- and exogenous nature, the main of which are the deepening demographic crisis and the intensification of depopulation processes in Ukraine and most regions, the high mortality rate of the working-age population, the increasing tendency of an aging population , large-scale labor migration of the economically active population of the country. The aim of the article is to analyze the main trends in the development of the social and demographic potential of small urban settlements of the Transcarpathian region. The article provides a systematic analysis of factors that directly or indirectly affect the dynamics of demographically reproducible processes of the population of small towns and urban-type settlements of the region. These include the ethnic structure of the population, the intensification of urbanization processes, intensive labor migration, deep differentiation of the level of development of production and social infrastructure between urban and rural settlements, differentiation of population density in a spatial section. Based on their actions, an analysis of the urban population has been carried out, the dynamics of natural population growth has been studied. According to the dynamics of the course of demographic processes, a typology of small towns was carried out with the allocation of three groups. The analysis of the gender and age structure

of the urban population has been carried out and the main factors that determine the aging processes of the urban population have been clarified. An important place is given to the study of demographic changes that occur in the context of individual age groups of the population. Changes in the basic proportions between the population and the share of juvenile and gerontological groups were revealed. Based on the analysis of the main trends in the development of the demographic potential, small towns have been ranked. Applied value of the research is that on the basis of the conducted ranking, it becomes possible to develop and implement a strategy of development of each urban settlement of the region.

Keywords: small towns, demographic development, depopulation, regulation, ranking, strategy.

Одержано 14.10.2019 р.

УДК: 330.322:330.3(477.87)(045)

DOI:10.31339/2313-8114-2019-2(12)-99-103

Гобрей Марія Василівна,

аспірант,

Мукачівський державний університет

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті досліджується стан інвестиційної діяльності Закарпаття та України загалом. Дослідження ринку капітальних інвестицій є актуальним, адже вони є каталізатором соціально-економічного розвитку країни та регіонів. Метою статті є вивчення інвестиційної діяльності в Україні та Закарпатській області зокрема, дослідження структури капітальних інвестицій та їхнього впливу на розвиток економіки як в Закарпатській області, так і в Україні взагалі. Збільшення обсягів та покращення ефективності залучених інвестицій стають найважливішими чинниками економічного розвитку. Для комплексного дослідження ринку капітальних інвестицій в Україні слід враховувати джерела інвестиційних надходжень та динаміку зміни надходжень капітальних інвестицій від основних джерел фінансування за останні роки. Серед всіх залучених інвестицій в економіку країни та регіонів, зокрема Закарпатської області, слід виокремити інвестиції, які задіяні в економіку області для підвищення ефективності в діяльності підприємницьких структур. У статті визначено, наскільки значущими є залучені капітальні інвестиції за рахунок коштів підприємств та організацій у загальній структурі всіх капітальних інвестицій. Найбільш вагомими є інвестиції, сформовані за рахунок власних коштів підприємств та організацій. Враховуючи, що з кожним роком, впродовж 2014-2018 років частка власних коштів підприємств від всіх залучених капітальних інвестицій в економіці Закарпатської області сягала майже 50%, можна усвідомити той факт, наскільки значущою є дана галузь у майбутньому для розвитку області. Крім капітальних інвестицій за рахунок власних коштів підприємств, можна виокремити прямі іноземні інвестиції в економіку Закарпатської області. Іноземні інвестиції є важливим джерелом для розвитку підприємницьких структур та регіональної економіки загалом. В Закарпатській області завдяки іноземним інвестиціям відбувається зростання всіх соціально-економічних показників. Найбільш привабливою галуззю для залучення інвестицій в Закарпатській області є промисловість – 81,5% від загальної кількості. Це є суттєвим показником та показує той факт, що промисловість є ключовим видом економічної діяльності в Закарпатській області. Дані результати висвітлюють значущість інвестицій для розвитку економіки регіону та показують можливості їхнього зростання в майбутньому.

Ключові слова: капітальні інвестиції, інвестиційна діяльність, іноземні інвестиції, соціально-економічний розвиток, підприємство.

ВСТУП

Постановка проблеми. Стан економіки України на сучасному етапі можна оцінити, як нестабільний, адже на неї впливає багато чинників, які спричиняють кризові процеси та заважають ефективному соціально-економічному розвитку. Серед таких чинників можна виділити постійні політичні суперечності, військовий конфлікт на території України тощо. У даній ситуації, запорукою розвитку економіки може стати ефективна інвестиційна

діяльність. Завдяки раціональній інвестиційній діяльності та чіткому розподілу капітальних інвестицій, економічний потенціал країни матиме тенденцію до зростання. За рахунок цього постає питання залучення інвестицій в економіку країни для її розвитку та розвитку її регіонів. Беручи до уваги Закарпатську область, враховуючи її специфіку та територіальне розташування, важливим є пізнання ролі інвестицій в даному регіоні їхній вплив на соціально-економічний розвиток області.